

Wojciech MISZTAŁ

Norma a wartość w koncepcji Czesława Znamierowskiego

Norm and Value in the General Conception of Czesław Znamierowski

Dorobek naukowy Czesława Znamierowskiego nie daje się w sposób pełny ująć w ramach nauk społecznych. Problematyka jego publikacji wchodzi w zakres nauk prawnych z jednej, zaś nauk psychologicznych z drugiej strony. Każdy, kto zajmował się analizą twórczości naukowej Znamierowskiego w ramach jakiejś jednej specjalizacji, utożsamiał go z charakterem tej dziedziny, którą sam reprezentował w nauce. Dlatego Znamierowski jest określany jako filozof, teoretyk prawa, socjolog, etyk, logik czy artysta. Nachylenie w kierunku filozofii czy też poszczególnych jej dziedzin jest całkiem zrozumiałe. Jego osiągnięcia na gruncie metaetyki i zaleceń normatywnych uitorowały drogę dalszym rozstrzygnięciom w wymienionych dziedzinach.¹

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest analiza Znamierowskiego ogólnej koncepcji norm w powiązaniu z jego teorią wartości. W ślad za tym autorem spóbjemy wykazać, że pomiędzy normą a wartością istnieją wzajemne związki.

Ogólna teoria norm była dla Znamierowskiego punktem wyjścia do rozważań nad koncepcją norm prawnych. Czym były normy w jego rozumieniu? Co znaczyły i jaki był ich cel? Termin ten odnosi się do pewnego rodzaju wypowiedzi (czy, jak chcą tego niektórzy, treści wypowiedzi), wyrażającej przede wszystkim pewną sugestię określonego postępowania. Mniejsza o to, czy rozumie się przez to prośbę, zalecenie czy twarde rozkaz.² Tego rodzaju wyjaśnienia nie będą satysfakcjonowały nikogo, kto chce wnikliwie poznać strukturę i znaczenie tego, czym jest norma. Pod-

¹ Piszą o nim w ten sposób: S. Czepita, C. Katafias, M. Ossowska, J. Styk, Z. Ziemiński.

² Zob. Z. Ziemiński: *Koncepcje etyczne Czesława Znamierowskiego*, „Etyka” 1971, nr 9, s. 107.

stawowe znaczenie tego słowa odnosi się do indywidualnie i generalnie określonych adresatów.³ We wcześniejszych pismach Znamierowskiego norma definiowana była wyraźnie jako norma postępowania, mająca określonego adresata.

Normą jest zatem ta wypowiedź, która wskazuje, że ktoś określony indywidualnie czy rodzajowo powinien tak a tak postępować w określonych okolicznościach. Można więc powiedzieć, że norma dla Znamierowskiego, to zdanie pewnego typu, wypowiedź wyrażająca pewną dyrektywę. Jak pisze Z. Ziemiński, nie byłoby tu sporu, gdyby nie to, że autor z naciskiem podkreśla, iż dana norma jest zdaniem nie tylko w sensie gramatycznym, lecz także w sensie logicznym, mającym wartość logiczną prawdy lub fałszu. Z normy „wyczytujemy” to, jakie cechy ma mieć (powinien, ma prawo, wolno mu) pewien przedmiot czy stan rzeczy (względnie przedmiot czy stan rzeczy określonego typu). Możemy porównać opis z przedmiotem i ustalić, czy zachodzi między nimi zgodność.⁴

Wypowiedź nakazującą lub zakazującą określonej osobie w danych okolicznościach we właściwy sposób postąpić lub postępować była przez Znamierowskiego traktowana jako pewien fragment norm. Nazywał ją „rdzeniem normy” bądź, w pracach wcześniejszych, „regulą działania”, o której mowa w danej normie. W pełni wysłowiona norma musi zawierać także wskazanie, dlaczego, na jakiej podstawie dana osoba w danych okolicznościach powinna się tak a nie inaczej zachowywać. Część, która wskazuje na podstawę powinności wyrażonej w rdzeniu normy określał Znamierowski jako zwrot (zagajenie, wstęp) relatywizujący. Zaznaczał równocześnie, że podstawą powinności może być czyjaś ocena lub akt stanowienia. We współczesnej terminologii wypowiedzi, które Znamierowski nazywał normami, traktuje się jako pewnego rodzaju zadania deontyczne. Są to wypowiedzi o kwalifikacji jakiegoś czynu ze względu na daną normę, „rdzeń normy” w terminologii Znamierowskiego. Skłaniał się on, aby zdanie o kwalifikacji deontycznej czyjegoś czynu nazwać normą w sytuacji, gdy rdzeń normy znajduje uzasadnienie w rzeczywistości przez kogoś żyjących ocenach lub został faktycznie przez kogoś ustanowiony. Stąd zrozumiałe staje się, dlaczego Znamierowski twierdził, że norma jest wypowiedzią prawdziwą lub fałszywą. Zdanie deontyczne, które nazywał normą, jest prawdziwe, gdy trafnie opisuje kwalifikację deontyczną czyjegoś czynu w świetle danego rdzenia normy. Następuje to po założeniu, iż chodzi o rdzeń faktycznie przez kogoś ustanowiony lub uzasadniony rzeczywistością

³ *Ibid.*, s. 106.

⁴ Zob. Z. Ziemiński: *Normy tetyczne a normy aksjologiczne w koncepcji Czesława Znamierowskiego*, „*Studia Filozoficzne*” 1963, nr 2 (33), s. 89.

żywioną przez kogoś oceną.⁵ Twierdził, że norma jest prawdziwa wtedy i tylko wtedy, gdy „obowiązywać nie znaczy nic innego, jak to, że zdanie o charakterze normy jest prawdą”.⁶ Teza ta była konsekwencją przyjętego przez Znamierowskiego terminu „norma”. W rozumieniu tego terminu nie był konsekwentny: „Normami nazywał często te wypowiedzi, które zgodnie z własnymi deklaracjami powinien był określać jako rdzeń normy”.⁷ Sam rdzeń normy jest wypowiedzią niezupełną, funkcją zdaniową wymagającą dopiero konkretyzacji dla uzyskania zdania w sensie logicznym. To wstęp relatywizujący nadaje normie pełny charakter, chociaż można go ukryć w sposobie wysławiania normy i zwykle jest on domyślny. Poprzez pominięcie wstępu relatywizującego równobrzmiąca wypowiedź może służyć do wyrażenia jakiegoś wskazania moralnego lub wskazania powinności prawnej.⁸

Ze względu na interpretację cech, które powinien mieć przedmiot czy określony stan rzeczy, Znamierowski wyróżnia normy aksjologiczne i tetyczne. „Nazywam takie zdanie normą aksjologiczną, gdy termin «powinien» interpretuję aksjologicznie, nazywam je normą tetyczną, gdy terminowi temu nadaję interpretację tetyczną”.⁹ Norma aksjologiczna ustala wskazania kierując się wartością czynu. Norma tetyczna czerpie natomiast swą rację bytu z aktów woli działającego podmiotu.¹⁰

Znaczenie aksjologiczne terminu „powinien” jest według Znamierowskiego wyrazem wartościowania. W znaczeniu tetycznym termin „powinien” wyraża myśl, że rzecz czy czynność należy do klasy wydzielonej przez czyjs akt swoistego rodzaju („akt stanowienia normy”).

Koncepcja tego tetycznego użycia (od słowa *tithemi* — kładę, ustanawiam) oraz normy tetycznej jest, zdaniem Marii Ossowskiej, niezbyt jasna. „Normy tego typu są dla Znamierowskiego w szczególności związane z jakimś aktem stanowienia, skąd właśnie ich nazwa. Obowiązują one ze względu na ten akt, a to — jak głosi autor — w tym wypadku, jeśli miał on istotnie miejsce i jeżeli treść tego aktu jest tożsama z treścią przytoczonej normy. Jedna i ta sama norma może być aksjologiczna, jeśli jej się broni przez powołanie na ocenę i tetyczna, jeżeli jej się broni przez powołanie na to, że tak ma być, bo tak ktoś postanowił.”¹¹

⁵ Piszą o tym: Ziemiński: *Koncepcje etyczne...*, s. 107 i S. Czepita: *Koncepcje teoretyczno-prawne Czesława Znamierowskiego*, Poznań 1988, s. 42—43.

⁶ C. Znamierowski: *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, Część I. *Układ prawny i norma prawna*, Poznań 1934, s. 31, cyt. za: Czepita: *Koncepcje...*, s. 42—43.

⁷ Czepita: *op. cit.*, s. 46.

⁸ Por. Ziemiński: *Normy tetyczne...*, s. 90.

⁹ Znamierowski: *Podstawowe pojęcia...*, s. 31.

¹⁰ M. Ossowska: *Podstawy nauki o moralności*, Warszawa 1947, s. 107.

¹¹ *Ibidem*.

W pracach późniejszych Znamierowski ujmował normę aksjologiczną w ten sposób, że jej zwrot relatywizujący wskazuje, w świetle czyich ocen adresat rdzenia normy powinien zachować się tak a tak, chociaż nie musi tu chodzić o oceny tego adresata: „W świetle ocen osoby *P*: *A* w warunkach *W* powinien wykonać czyn *C*”.¹² Normy czyjś postępowania mogą być, według Znamierowskiego, aksjologiczne ze względu na ich uzasadnienie swą własną lub równie dobrze cudzą oceną.¹³

W koncepcji norm tetycznych Znamierowski wyróżniał normy konstrukcyjne i tetyczne normy niekonstrukcyjne. Te ostatnie niekiedy nazywał imperatywnymi. Normy tetyczne, są to zdania deontyczne o kwalifikacji czyjś czynu w świetle rdzenia normy rzeczywiście przez kogoś ustanowionego — przez adresata owego „rdzenia” lub przez inną osobę.¹⁴

Z przedstawionej koncepcji norm w krytycznym ujęciu M. Ossowskiej i Z. Ziemińskiego wynika, że nie jest to koncepcja dwóch typów norm, gdyż: „Uzasadnienia tetyczne mogą kryć w łańcuchu argumentacyjnym elementy uzasadnień aksjologicznych”.¹⁵ Jest to koncepcja dwóch rodzajów uzasadniania obowiązywania norm, dwóch sposobów argumentowania na rzecz przyjęcia danej normy za obowiązującą.

Przyjmując koncepcję Znamierowskiego, że norma jest zdaniem złożonym ze wstępu relatywizującego i rdzenia, należy uznać, że żadna norma nie może być jednocześnie aksjologiczna i tetyczna. Decyduje o tym „wstęp relatywizujący”. Dlatego jedna, ze względu na „wstęp” będzie normą aksjologiczną, druga natomiast tetyczną. Może się tak zdarzyć, że będą miały rdzenie wskazujące na to, iż ta sama osoba *A* powinna w tych samych okolicznościach *W* wykonać lub wykonywać ten sam czyn *C*.¹⁶ Na gruncie całego systemu została utrzymana teza Znamierowskiego o dwóch typach norm.

Z rozważań tych wynika, że norma aksjologiczna wykazuje najbliższy związek z oceną, w której odgrywa kluczową rolę. Ocena według Znamierowskiego jest jednorazowym przeżyciem, w którym powstaje wartość danej rzeczy dla oceniającego.¹⁷ Przeżycie oceny polega na emocjonalnym ustosunkowaniu się do danej rzeczy. „Gdy przeżycie oceniające (dążenie lub wzruszenie) jest przyjemne, wówczas ocena jest dodatnia. Rzecz oceniana jest jako wartościowa dodatnio lub dodatnio cenna”.¹⁸ Wartość rze-

¹² Za: Czepita: *op. cit.*, s. 47.

¹³ Por. Ziemiński: *Normy tetyczne...*, s. 91.

¹⁴ Por. Czepita: *op. cit.*, s. 94.

¹⁵ Ziemiński: *Normy tetyczne...*, s. 94.

¹⁶ Por. Czepita: *op. cit.*, s. 53.

¹⁷ C. Znamierowski: *Rozważania wstępne do nauki o moralności i prawie*, Warszawa 1964, s. 20.

¹⁸ *Ibid.*, s. 12.

czy jest uzależniona od swoistej możliwości wywoływania przez nią w świadomości człowieka przeżyć przyjemnych. Czyni się tu zastrzeżenie, że przy stwierdzeniu wartości należy treść sądu relatywizować poprzez wskazanie, dla kogo i w jakim czasie rzecz jest wartościowa (dodatnio lub ujemnie).

Ocena jest dla Znamierowskiego przeżyciem, doznaniem przyjemności lub przykrości określonej osoby w kontakcie z rzeczą. Struktura rzeczy lub zjawiska, dzięki swoim obiektywnym cechom, wywołuje w nas takie, a nie inne wzruszenie. Można stąd wynieść przekonanie, że każda rzecz czy zjawisko posiada własności wartościotwórcze. Ocena jest subiektywna, gdyż proces wartościowania jest związany ze świadomością indywidualną, pomimo że rzecz oceniana istnieje obiektywnie i jej właściwości wywołują ocenę. Ten sposób ujęcia pozwala na klasyfikowanie koncepcji Znamierowskiego w nurcie subiektywizmu. Psychologiczna teoria oceniania, dzięki uzależnieniu przeżycia wartości od obiektywnej struktury przedmiotu, mieści się natomiast w nurcie obiektywistycznym.¹⁹

Znamierowski wyróżniał cztery zasadnicze grupy ocen. Pierwsza, ocena jakościowa, jest oceną cech rzeczy. „Wzruszenie, którego doświadczam w zetknięciu się z pewnym wyglądem rzeczy lub dążenie, które budzi się na samą myśl o pewnym wyglądzie, to są przeżycia wartości, na jakich opiera się ocena jakości”.²⁰ Stwierdzenie ładnej barwy przedmiotu, przyjemnego lub odrażającego zapachu itp., to przykłady ocen jakościowych. Ten sam przedmiot, dzięki swym cechom, może być źródłem całego zespołu ocen jakościowych dodatnich, gdy wszystkie cechy powodują przyjemność, lub kilku ocen jakościowo ujemnych, gdy wszystkie cechy wywołują przykrość. Dlatego pojawia się wypadkowa różnych ocen jakościowych tej samej rzeczy. Jest to ocena globalna, wypadkowa „przyjemności i wstrętu”. Ocenie globalnej można również poddawać te rzeczy, których cechy sobie przypominamy lub ich istnienia oczekujemy. W takim wypadku mamy do czynienia z oceną globalną o charakterze „kredytowym”. Ocena — sięgając w przyszłość — nie ocenia tego, co ma dane, ale to, czego oczekuje. Zawiera w sobie ładunek refleksji, w odróżnieniu od oceny bezpośredniej. Jej adekwatność w dużym stopniu zależy od wiedzy oceniającego o sobie samym i otaczającym go świecie.²¹

W sytuacji wyboru pomiędzy przynajmniej dwiema rzeczami pojawia się ocena porównawcza lub wyborcza. Porównanie dwóch ocen, a jednocześnie dwóch wartości globalnych, nie jest oceną, lecz czynnością poznawczą. Jednak faktyczne zestawienie wartości dwóch rzeczy staje się

¹⁹ Por. C. K a t a f i a s: *Ogólna teoria ocen Czesława Znamierowskiego (1888—1967)*, „Acta Univeresitatis Nicolai Copernici” 1979, z. 103, s. 49 i n.

²⁰ C. Z n a m i e r o w s k i: *Oceny i normy*, Warszawa 1957, s. 222.

²¹ K a t a f i a s: *op. cit.*, s. 67.

nową, łączną ich oceną, która narasta nad ocenami jakości i staje się łącznym przeżyciem emocjonalnym, nazwanym „przedkładaniem jednej rzeczy nad inną lub oddaniem pierwszeństwa jednej nad drugą”.²²

Na podstawie trzech omówionych rodzajów ocen wyrasta ocena egzystencjalna. Stanowi ona stwierdzenie wartości rzeczy nie ze względu na posiadane cechy, lecz z uwagi na jej istnienie. „Ze względu na to, że ocena ta jest podstawą wobec faktu, że coś istnieje, nazwiemy ją egzystencjalną. Może być bądź dodatnia, bądź ujemna. Dodatnia nazywa się aprobatą, ujemna dezaprobatą”.²³ Z dotychczasowych rozważań wynika więc, że ocena i wartość w koncepcji Znamierowskiego wzajemnie się warunkują.

Przeżycie oceny jest emocjonalnym ustosunkowaniem się do określonej rzeczy czy zjawiska. „Przeżycie przyjemności lub przykrości wobec jakiejś rzeczy, bez późniejszego sądu o nim, będziemy nazywali przeżyciem wartości”.²⁴ „Sąd stwierdzający przeżycie przyjemności wobec określonej rzeczy jest natomiast jednocześnie sądem stwierdzającym wartość przedmiotu przeżycia”.²⁵ Ocena jest jednorazowym przeżyciem, w którym dla oceniającego powstaje wartość danej rzeczy. Przeżycie pozostawia trwałą ślad — poczucie, że rzecz ma taką a taką wartość.²⁶ Wypowiedzi te wskazują, czym jest wartość i jaka jest jej rola w procesie tworzenia się oceny. Znamierowski podkreślał, że przy stwierdzeniu wartości należy treść sądu relatywizować poprzez wskazanie, dla kogo i w jakim czasie rzecz jest wartościowa (dodatnio lub ujemnie).²⁷

W oparciu o mechanizm tworzenia się ocen badacz wyróżniał wartości dwójakiego rodzaju. W bezpośredniej styczności człowieka z rzeczą powstaje osobno wartość mająca charakter intuicyjny.²⁸ Stanowi ona skutek tworzenia się oceny jakościowej, gdzie cechy określonej rzeczy powodują utworzenie się danej wartości.

Drugi rodzaj wartości jest skutkiem refleksyjnego określenia roli, jaką dany obiekt może odegrać w praktyce życiowej danego człowieka ze względu na pierwotność lub niepowtarzalność zwróconych ku niej dążeń i żywotność reakcji emocjonalnych. Jest to wartość refleksyjna, określana również jako globalna. Chodzi tu o „wyznaczanie całej roli, jaką dana rzecz (lub typ rzeczy) odgrywa w praktyce życiowej człowieka”.²⁹ Jej wyzna-

²² Zob. Znamierowski: *Rozważania...*, s. 16—17.

²³ Id.: *Oceny i normy*, s. 228.

²⁴ *Ibid.*, s. 198.

²⁵ Katarfias: *op. cit.*, s. 50.

²⁶ Znamierowski: *Rozważania...*, s. 20.

²⁷ Por. Katarfias: *op. cit.*, s. 50.

²⁸ Zob. J. Styk: *Koncepcje wartości w socjologii polskiej*, „Ann. Univ. M. Curie-Skłodowska” 1986, sec. I, vol. XI, s. 62.

²⁹ *Ibidem*.

czanie ma charakter dynamiczny i jest zależne od dążeń i nastawień jednostki oraz tła każdorazowego przeżywania tej wartości. Czynniki determinujące tę wartość, podobnie jak ocena globalna, są wypadkową wzajemnego stosunku różnych dążeń i reakcji emocjonalnych człowieka na daną wartość. Reakcje te mogą się przeobrażać w czasie. Dlatego wartość globalną da się wyznaczyć tylko dla niewielkich odcinków czasu.

Wartość globalna stanowi pewnego rodzaju wartość przyszłą, do której pragniemy dążyć. Bywa określana również jako wartość intuicyjna. Może ona wykazać pewien stopień autonomiczności względem wartości globalnej. Chodzi tu bowiem o „życzliwość podmiotu” wobec rzeczy.³⁰ Dzieje się to podobnie, jak w sytuacji oceny kredytowej. „Ze względu na wiedzę o danym przedmiocie zachodzi pewnego rodzaju samodzielne przewidywanie, mające na celu określoną wartość”.³¹

Na skutek zestawienia wartości tworzy się wartość porównawcza. Powstaje ona jako wypadkowa gry sił, wysiłku woli w celu przypomnienia sobie przeżycia doznanej wartości i pozycji zajmowanej przez nią w całości kształcie naszych dążeń i praktyki życiowej. Dlatego są możliwe dwa rodzaje wartości rzeczy: wartość refleksyjna i intuicyjna.³²

Czesław Znamierowski wyróżnia także wartość utylitarną jako wartość pośrednią rzeczy. Jest ono wartościowe jako środek.³³ „Kto chce zdobyć cel, chce zdobyć środek”.³⁴ Jest to wartość instrumentalna względem celu nadrzędnego. Zdobycie środka, czyli rzeczy posiadającej wartość utylitarną, jest etapem do osiągnięcia celu.³⁵

Wartość jest utrwalana przez szereg czynników mających charakter zarówno obiektywny, jak i subiektywny. Zależy ona od przeżycia, dlatego jest relatywna i indywidualna. Cechy rzeczy lub zjawiska, dzięki oddziaływaniu na świadomość, powodują przeżycie określonej wartości. Istnieją również pewne czynniki stabilizujące: układ stałych dyspozycji uczuciowych człowieka (niezmienny w krótkich okresach); rodzaj reakcji względem określonej rzeczy (dzięki pamięci przeżycia danej wartości nie podlega zmianie w sposób natychmiastowy); pewna stabilność ocen porównawczych; nawyki człowieka otrzymują swego rodzaju piętno swojskości i niejako patynę dawności (wytwarzają się pewnego rodzaju stereotypy psychiczne); uwarunkowania społeczne nie dopuszczające do dużej wahliwości zarówno ocen, jak i norm, a co za tym idzie — wartości.³⁶

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem.*

³² Por. Znamierowski: *Oceny...*, s. 217, 346.

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ S t y k: *op. cit.*, s. 62—63.

Każdy człowiek zastaje w swoim środowisku społecznym gotowe wybory rzeczy, z którymi się w życiu styka i na które reaguje. Otoczenie zwraca uwagę jednostki ku pewnym rzeczom a odciąga od innych, podaje jej oceny gotowe, wywołując lub przekształcając jej reakcję emocjonalną, ohamowuje swą dezaprobatą oceny samorzutne, niezgodne z oceną przyjętą w danej społeczności. W ten sposób środowisko szlifuje „[...] naszą postawę oceniającą i upodabnia ją do postawy innych ludzi, wyrabia zbieżne nawyki i potrzeby, tworząc niejako przeciętną hierarchię dóbr dla danej zbiorowości”.³⁷ Nie oznacza to jednak, że usankcjonowany społecznie system wartości jest wszechogarniający, zniewalający naturę ludzką. Znamierowski stoi na stanowisku, że podmiot wszystkich ocen, a więc i wartości, jest wytworem życia społecznego. Nie ma istoty ludzkiej poza społeczeństwem, a poza człowiekiem trudno doszukiwać się ocen w jakimkolwiek znaczeniu tego pojęcia.³⁸ Jednak przyrodzona struktura organizmu i psychiki stawia stanowczy opór sugestiom otoczenia i nie przyjmuje podsuwanego sposobu zaspokajania dążeń.³⁹ Dlatego w każdej społeczności mamy do czynienia z pewnym rodzajem ocen wspólnych, lecz występuje również szeroki margines ocen indywidualnych, odmiennych od spotykanych w otoczeniu. Tworzą one coś w rodzaju enklaw wolności osobistej w zakresie wartościowania.⁴⁰

Na zakończenie należy postawić pytanie, czy między normami i wartościami istnieje jakiś związek. Analiza przeprowadzona na poziomie ogólnych rozważań o normach wykazała, że powiązań należałoby szukać w obrębie wstępu relatywizującego normę. Jego aksjologiczna bądź tetyczna interpretacja informuje o charakterze danej normy.

Bardzo trudno jest wykazać jakiegokolwiek powiązania pomiędzy normą tetyczną a wartością. Można wskazywać na to, że każdemu z czyichś aktów stanowienia musi towarzyszyć jakaś wartość, w oparciu o którą została ustanowiona. Z samej normy, wziętej osobno, w oderwaniu od kontekstu osobowego i społecznego, z samej struktury danej normy nie można odczytać jakiegokolwiek wartości w żaden sposób. Norma tetyczna obejmuje tylko świat ludzi, gdyż z jej wstępu relatywizującego wypływa jasno, iż za aktem jej stanowienia stoi tylko i wyłącznie akt woli jakiegoś człowieka. Argument, że natura ludzka jest nierozzerwalnie związana z wartościowaniem, byłby tutaj nieuprawnionym nachyleniem w kierunku tego, co na gruncie koncepcji danej normy w żaden sposób nie da się udowodnić.

Inaczej ma się rzecz z normą aksjologiczną. Znamierowski uważał, że wyrazem wartościowania jest znaczenie wstępu relatywizującego dla nor-

³⁷ Por. Znamierowski: *Oceny...*, s. 220.

³⁸ Katarfias: *Ogólna teoria...*, s. 57.

³⁹ Znamierowski: *Oceny...*, s. 324.

⁴⁰ Styk: *op. cit.*, s. 63.

my aksjologicznej. Normy tego typu są uzasadnione czyjąś oceną, która jest zawsze w jakiś sposób związana z wartością. Norma aksjologiczna obejmuje nie tylko świat ludzi, lecz również świat rzeczy. To rzeczy, poprzez swoje właściwości, stają się wartością i podlegając ocenie przyczyniają się do powstawania określonej normy. Zarówno normie aksjologicznej, jak i wartościom wspólne są cechy subiektywizmu i relatywizmu w procesie ich powstawania. Każdej normie aksjologicznej odpowiada określona wartość powstała na skutek oceny jakiejś rzeczy czy zjawiska.

SUMMARY

The purpose of the present study is an analysis of Znamierowski's general conception of norms combined with his theory of value.

For Znamierowski, a norm is a statement which indicates that someone defined individually or generically should act in some way rather than another in defined circumstances. A statement that commands or prohibits a certain person to behave accordingly in given circumstances is part of a norm. Znamierowski calls it the core of the norm. The part which indicates the attitude of duty expressed in the norm's core is defined as a relativizing introduction. With regard to the interpretation of properties that should be exhibited by the object or condition Znamierowski distinguishes axiological norms and thetic norms. An axiological norm determines guidelines of conduct basing on the value of an act. A thetic norm, on the other hand, derives its *raison d'être* from the acts of will of the acting subject. Value is something that occurs in the process of emotional attitude to a particular thing or event. Having ascertained a value, the contents of judgment must be relativized: for whom and at what time a thing is valuable. Connections between value and norm must be found within the introduction relativizing a norm. Such ties cannot be found between a thetic norm and value. It seems justified, however, to conclude that there is such a relationship between an axiological norm and value. In the relativizing introduction to a norm it can be clearly seen upon which value a given norm was established.

